

ANDAI FERENC

Az Észak-Nyugat kanadai magyar telepesek helyzete a századfordulón

A közel négymillió négyzetmérföld területű Kanada benépesítése és betelepítése földművelést vállaló népességgel már a 17. század elején megindult francia kezdeményezésre, majd folytatódott az angol kormányok irányításával, miközben az 1860-as évektől kezdve határozottan bontakozott ki az Egyesült Államok terjeszkedő törekvése. A 19. század utolsó harmadában Anglia arra törekedett, hogy Kanadába telepítse munkaerőfeleslegét, a kanadai kormány viszont „nagy körültekintéssel” kiválasztott földművesek letelepítését kívánta előmozdítani.¹

Az a föld, amit ma Kanadának nevezünk, de különösen az ország nyugati részei, a mai Manitoba, Saskatchewan és Alberta tartományok, amelyeket 1870-ben hivatalosan is Kanadához csatolt az angol kormány, végtelen üres területet alkottak, legalábbis 1867-ig, ahol mindössze 1565 fehér ember és 10 098 félvér élt. Ilyen körülmények között nem volt tartható tovább az a politika, amely a benépesítést angolszászokkal kívánta megoldani. Macdonald kanadai miniszterelnök 1872-es „Land Act”-je, az a földtörvény, amelynek alapján 1873-ban kiutalták az első földet azon 21. életévüket betöltött családfeleknek, akik vállalkoztak a földművelésre, erdőirtásra és állandó megtelepedésre, nem járt a kívánt eredménnyel.²

Ebben elsőrendű szerepet játszott az a körülmény, hogy a keletről nyugatra történő vándorlást az óriási területeken szinte lehetetlenné tette a megbízható közlekedés hiánya. Így sok telepes a kanadai Red River, vagyis a prérividék helyett amerikai vonatokon Chicagóban, St. Paul környékén kötött ki inkább. A kanadai kormány tehát ingyen adott földet a Canadian Pacific Vasúttársaságnak vasútvonalak kiépítésére. E program kedvező hatása már észrevehetően mutatkozott az 1881–1886 között bevándoroltak számában. A vasútépítés következtében az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig húzódó út megtétele a korábbi tizenhárom napról három napra csökkent.³ Így 1884-ből már olyan adatunk is van, hogy a mai Saskatchewan tartomány területén, Moosomintól délre, a Pipestone Creek és a Moose hegység között – Burdett Coultts angol bárónő kezdeményezésére – zsidó település jött létre. Ennek – szempontunkból – az az érdekessége, hogy a jelentés szerint a településnek tíz lengyel, tíz magyar, tíz osztrák, kilenc német és kilenc orosz tagja volt. Figyelemre méltó az is, hogy ez a település alig százhusz kilométerre esett a későbbi magyar település központjától, ami kanadai viszonyok között nem jelent komoly távolságot.⁴

¹ *G. Fregault: La Civilisation de la Nouvelle-France.* Montreal, 1944; *G. M. Wrong: The Rise and Fall of New France.* 1–2. köt. Toronto, 1966; *R. England: The Colonization of Western Canada. A Study of Contemporary Land Settlement (1896–1934).* London, 1936.

² *A. Siegfried: The Race Question in Canada.* London, 1907. 93. *D. Hill: The Opening of the Canadian West.* London, 1967. 208. *England, 47, 73.*

³ *J. D. Higginbotham: When the West Was Young.* Toronto 1933. 171–172. Adatait túlzottan tartja, de pontosítani nem tudja *G. P. de T. Glazebrook: A History of Transportation in Canada.* Toronto, 1933, és *J. B. Hedges: Building the Canadian West.* New York, 1939.

⁴ *England, 20.*

A 19. sz. elején még kezdetleges, bevándorlókat toborzó eszközök és módszerek egyre inkább kifinomultak, a kanadai kormány jelentős összegeket áldozott Kanada népszerűsítésére, a bevándorlók megnyerésére.⁵ Ezentúl 1872-től kezdve már kedvezményes hajójegyet is adtak azoknak a földműves bevándorlóknak, akik az Egyesült Államok helyett Kanadában telepedtek le.⁶

Az 1880-as évek közepéig a telepések elsősorban Nagy-Britanniából érkeztek, attól kezdve azonban az európai kontinens különböző nemzetiségei egyre jelentősebb számban követték őket. Erdemes megemlíteni, hogy az 1978-as statisztikai adatok szerint Kanadában 81 741 magyar származású lakos élt, ami az összlakosság fél százalékát sem tette ki.⁷

A magyar telepések toborzásában és az észak-nyugati prérividéken való leteleptetésében az a férfi játszott kiemelkedő szerepet, aki 1885 tavaszán Kanada fővárosában, Ottawában, a bevándorlási ügyek vezetőjénél gróf Esterházy Pálként mutatkozott be. Esterházy személye, valódi neve körül sok jogos vita folyt; neki magának viszont a kanadai hatóságokkal voltak visszatérő nézeteltérései. Szolgálataira hol igényt tartottak, hol visszautasították azokat.⁸ Ami azonban 1885-ben a tárgyalásokat közte és a kanadai kormányzat között megindította és megalapozta, az az volt, hogy Esterházy úgy léphetett fel, mint a First Hungarian–American Colonization Company elnöke, amely 100 000 dolláros alaptőkével indította tevékenységét New Yorkban és aki az Egyesült Államokban élő 400 000 magyar képviselője.⁹ Miután a kanadai hatóságokkal megállapodott, visszatért az Egyesült Államokba és Pennsylvania bányavidékéről kezdte meg a magyar bányászok toborzását. Tekintettel azok rendkívül nehéz munka- és életkörülményeire, elszigeteltségére s arra az ellenséges hangulatra, amely körülvette őket, Esterházy toborzása sikeres volt. Az első csoport 1885 őszén már meg is érkezett Nyugat-Kanadába – igaz, ez a csoport főleg szlovákokból állt. Közöttük azonban négy magyar nevet viselő telepes is volt s mindenesetre a „Hun Völgy”-ben telepedett le a csoport.¹⁰

1886 tavaszán Esterházy újabb telepes csoportot hozott ugyancsak Manitoba tartományba s ennek tagjai alakították ki a később Esterházyról elnevezett települést. E csoport harmincöt családból állt. Nekik a Canadian Pacific Vasúttársaság már 25 000 dollár kölcsönt folyósított új életük megindításához (építőanyag, szerszámok, állatok, élelmiszer stb.).¹¹ Torontóig az amerikai

⁵ N. Macdonald: Canada. Immigration and Colonization, 1841–1903. Toronto, 1966. 34–35.

⁶ H. A. Innis: A History of the Canadian Pacific Railway. London, 1923. 88.

⁷ A. S. Morton–C. Martin: History of Prairie Settlement and Dominion Land Policy. Toronto 1938. 14; W. Kalbach: The effect of immigration on population. Canadian immigration and population study. Manpower and Immigration. Ottawa, 1979. 37.

⁸ Canadian National Archives, Ottawa (a továbbiakban: CNA) Paul O. d'Esterhazy's correspondence concerning the proposition of military service of Hungarians. 1885. május 2. file no. 395. Esterházy életére, tevékenységére ld.: G. V. Dojcsak: The Mysterious Count Esterhazy. Saskatchewan History, Vol. 6. 1973. *Dojcsák Győző*: A kanadai Esterházy története. Bp. 1981. E munka összegezi az ismert magyar települések történetét is, rövid formában és utal jelenlegi állapotokra. – Esterházy eredeti neve Packh (vagy Path) B. János. 1831-ben született Esztergomban. Az 1850-es évek közepén az angol hadseregben szolgált, 1867-ig Packh Jánosként volt ismert. Akkor Münchenben az osztrák konzulátus állított ki részére útlevelet gróf Esterházy Oscar névre. A kanadai kormány ideiglenes hivatalos bevándorlási ügynökként 1885-ben kezdte meg működését. Nős volt, nyolc gyerek apja.

⁹ CNA Paul O. d'Esterhazy's proposition to colonize the North-West with Hungarian settlers. 1885. máj. 9. file no. 395. Uo. Esterhazy's correspondence concerning transportation to the North-West. 1886–87. file no. 267. *Dojcsak*, The Mysterious, 63. s. köv.

¹⁰ Róluk később még lesz szó. Ld.: Adam Shortte: Some Observations on the Great North West. Queens Quarterly 1887. 183–184. CNA Sessional Papers. No. 14. 1887. 232. – A Hun Völgy nevű települést 1885 augusztusában alapították. – A bányászok élet- és munkaviszonyaira, a velük szemben ellenséges érzületre ld.: Thomas C. Cochran: Pennsylvania. New York, 1978, 137–139; D. G. McGullough: The Johnstown Flood. New York, 1968, 211–214., 217–218.

¹¹ CNA Sessional Papers. No. 16. 1887. 153, 179.

vasúttársaság vagonjaiban utaztak, majd onnan Owen Sound-on és Fort William-on keresztül érkezték Winnipegbe. Itt a kanadai kormány megbízottja fogadta a csoportot és átadta a kormány első rész-segélyét: minden családnak két ökör, két tehén, egy szekér, egy eke, egy borona, egy löfegyver és lőpor jutott; családonként ötszáz dollárt hitelezett a kormány házépítési költségekre is.^{1 2}

Winnipegből a harmincöt magyar család ökrösszekéren folytatta útját Whitewood felé, majd a szűzföldekre, hogy birtokukba vegyék a kormány által kiutalt, családonként 160 acre ingyen földet. Ilyen ingyen földet a Dominion Government Land Act alapján minden, a földművelésben jártas családfő kapott, ha annak megművelését vállalta.³

A magyar telepesek addig, amíg az építkezési vállalkozók megérkeztek és házaik elkészültek, sátrakban laktak. Vitát váltott ki, hogyan s miként építsék fel házaikat, milyen formát adjanak településüknek? Néhányan az óhazai falu településszerkezetének követését kívánták, a többség azonban a kanadai „townships system”-re szavazott, s így minden család a saját földjén építette fel házát. Azok, akik az óhazai falut akarták felépíteni a kanadai szűzföldeken, magyar típusú elöljáróságot is akartak szervezni, bíró, kisbíró, csendbiztos megválasztásával. A többség ezt is elvetette, s be kellett látniok, hogy új hazájukban a kanadai államforma általános berendezkedését kell követniök, elfogadniok.⁴

Az építkezések még nem fejeződtek be, amikor november elején megérkezett az első hóvihár, majd beköszöntött a hosszan tartó kanadai tél, 50–60 C fokos hidegekkel. Ezt a megpróbáltatást – kellő felszerelés és felkészültség híján – a harmincöt családnak mintegy harmada állta ki, a többség visszamenekült Pennsylvániába. Az a 12–15 család, amely kitartott, 1887 májusában kezdhetett hozzá a szűz rögök feltöréséhez.⁵

A kezdeti nehézségek ellenére 1894-ben már 50 családra nőtt a magyar telepesek száma. 1902-ben a római katolikus pap szerint „800 lélek” tartozott istápolása alá. A település 1892-től Kaposvár néven szerepel, majd Eszterház-Kaposvár névre keresztelik.⁶

A kanadai letelepedésüket követő ötödik esztendőben a magyar telepesek is kérhették a kanadai állampolgárság megadását. Ha a kérelmező ellen nem merült fel erkölcsi kifogás, büntetve nem volt, akkor állampolgársági bíróság előtt angol vagy francia nyelven kellett tanúságot adnia Kanada történetének, földrajzának, parlamenti formájának alapvető ismereteiről. Ezzel a jogával azonban a 20. század első évtizedéig a bevándorolt magyaroknak csupán tizenöt százaléka élt, jóval kevesebb, mint a szlovákok vagy lengyelek esetében, holott a statisztikai adatok tanúsága szerint írástudásuk, nyelvismeretük nagyobb volt, mint bármelyik más kelet-európai nemzetiségé.⁷ Azok, akik felvették a kanadai állampolgárságot, sokkal kisebb mértékben éltek ebből fakadó jogaikkal (részvétel a központi és tartományi választásokon stb.), mint más kelet-európai sorstársuk. A bevándorlási dokumentumok, a visszaemlékezések, egyházi iratok stb. azt tanúsítják, ennek elsősorban az volt az oka, hogy az első magyar telepesek tulajdonképpen „sohasem csomagoltak ki teljesen bőröndjükből”, őket még erősen fogva tartották az óhaza kötelékei, s a kanadai politikai események helyett – lehetőségeik határain belül – elsősorban a magyarországiakra figyeltek.⁸

Az élet mindennapi gondjai (balesetből bekövetkezett halál, sérülés, ideiglenes munkanélküliség stb.) indították meg az első egyesületek, baráti szövetségek, segélyegyletek szervezését, amiben a

^{1 2} *Ruzsa Jenő*: A kanadai magyarság története, Toronto, 1940. 87.

³ A dominiumi kormány földtörvényét ld.: uo. – Egy acre = 0,4047 ha.

⁴ Uo.

⁵ Uo. 382. *M. L. Kovacs*: Aspects of Hungarian Peasant Emigration from Pre-1914 Hungary. In: *The Peasantry of Eastern Europe*. Ed. by I. Volgyes. New York, 1979. 119–132.

⁶ *Ruzsa*, 382; *M. L. Kovacs*: Esterhazy and Early Hungarian Immigration to Canada. Regina, 1971. 39, 78–79.

⁷ *E. A. Ross*: *The Old World in the New*. New York, 1914. 173. *W. P. Skriver*: *Immigrant Forces*. New York, 1913. 48; *Peter Roberts*: *The New Immigration*. New York, 1912. 370.

⁸ *M. F. Timlin*: *Canadian Immigration Policy: An Analysis*. International Migration. Vol. 3. No. 1–2. 1965. 58.

magyarok már felhasználhatták a lengyel, szlovák, ukrán bevándorlók tapasztalatait. A magyarság szervezkedése is egyházi keretben indult meg, illetve egyházi befolyás alatt fejlődött ki. 1886–1891 között a telepesek maguk végezték a temetéseket, a kereszteleseket s mivel sem templomuk, sem papjuk nem volt, az istentiszteleteket is egy-egy család házában tartották. 1891-ben a legközelebbi püspökségtől (St. Boniface) kérték pap küldését. 1892 tavaszán érkezett meg Eszterház-Kaposvárra a francia-kanadai Page jezsuita misszionárius, akinek a számára a telepesek építettek paplakot, majd Agapite Page atya irányításával emelték az első római katolikus templomot. A település lakói ugyanis – két család kivételével – római katolikus vallásúak voltak. Page atya kénytelen volt megtanulni magyarul, mivel a telepesek franciául nem beszéltek.¹⁹

A szervezkedés másik vonalát a postahivatal jelentette. A kaposvári postahivatal Baráth István postamester házában működött, ahol a telepesek rendszeresen összejöttek. A postahivatali tanácskozás indította el az iskolaalapítást is, amit nemcsak az nehezített, hogy az Eszterház-Kaposvár körzet lakossága magyar és szlovák nemzetiségű volt, hanem az iskolaügyekre vonatkozó törvényes előírások is. Végül is felállítottak egy katolikus iskolát a magyar gyerekek számára s ott angolul folyt a tanítás, míg a cseh és szlovák gyerekek protestáns iskolát kaptak.²⁰

Az 1890-es évek elejére a postahivatal is ketté vált, Eszterház elsősorban szlovák jellegűvé vált, utóbb fel is vette a Kolin nevet, míg Kaposvár magyar maradt.²¹

A századforduló táján megnövekedett a magyar kivándorlók érdeklődése Kanada iránt, amit a kanadai kormány igyekezett felkelteni és kamatoztatni. Ezt a célt szolgálta többek között Esterháznak az a 84 oldalas pamfletje – a bevándorlási propaganda korabeli legkedveltebb műfaja –, amelyet „Esterház Magyar Kolónia. Északnyugati Tartományok Kanada” címmel az ottawai kormány jelentetett meg 1902-ben. Ez értékes forrás a századforduló kanadai magyar telepesei életének megismeréséhez, noha kétségtelen, hogy céljánál fogva arról erősen idealizált képet fest. A pamflethez szükséges anyaggyűjtést – noha szigorú feltételek mellett – a Canadian Pacific Vasúttársaság finanszírozta. Esterházy, már túl hetvenedik életévén, vállalta a rendkívül hosszú és fárasztó utat, személyesen tárgyalt a telepesekkel s útjára egy fényképész is elkísérte.²² A kis kötet értékét rendkívüli mértékben megnövelik azok a fényképek, amelyeket négy napon át készítettek Esterház-Kaposvár kolóniáról, a tájról, a házakról, a családok mindennapi életéről. A fényképfelvételek gátat szabtak annak, hogy a megszólaltatott telepesek, illetve a kötetet összeállító Esterházy túlságosan messze rugaszkodjanak el a valóságtól.

Nem szól azonban a pamflet az első kanadai magyar telepesek életének nehézségeiről (éghajlat, munkakörülmények stb.) s azokról sem, akik visszatértek Kanadából Magyarországra, mert nem voltak képesek ott gyökeret verni.

Esterházy 900 személyre és 200 családra becsülte Esterház és Kaposvár összlakosságát, jóllehet a korabeli részletes térkép csupán 130 család lakhelyét tünteti fel s valószínű, hogy közülük néhány nem is magyar volt. A pamflet 27 személy nyilatkozatát tartalmazza, feltehetően azokét, akik a legsikeresebbek voltak.²³

¹⁹ *Ruzsa*, 88.

²⁰ Az Esterház-Kaposvár iskolakörzetet (Protestant Public School District No. 138 of the North West Territories) Joseph Royal, az észak-nyugati területek kormányzója avatta fel 1888. okt. 5-én. *The North West Territories Gazette*, Vol. 5. No. 11; *P. G. Cornell: Canada: Unity in Diversity*. Toronto, 1967. 266–268; *Pal Santha: Three generations 1901–1957. The Hungarian Colony at Stockholm, Sask. Canada. Stockholm, 1959. 12.*

²¹ *Santha*, 12.

²² CNA RG 17. Vol. 20. F. 337/2. 3, 43. Vol. 296. F. 3657/2. No. 44374. Vol. 451. G. 846/6. No. 48348.

²³ CNA RG 20. Microfilm, C–4678, F. 347. *The Hungarian Colony of Esterhaz, Assiniboia, North-West Territories, Canada. (A továbbiakban: The Hungarian Colony of Esterhaz). Letters from the Settlers and Illustrations from Photographs taken on the Spot in the month of July, 1902, Ottawa. Count d'Esterhazy, 1892–1903. Pamphlet. 13. – Kovácsi Kálmán, a Whitewood és környéke magyar kolóniáinak református papja 300 magyar családot említ Assiniboia tartományban 1902-ben. Uo. 19. A térképet l. uo. 84; *Dojcsák*, 108. – feltehetőleg elírás miatt – 30 nyilatkozatot említ*

Gönczy Lajos Göncz-Ruszkáról, Abaúj-Torna megyéből vándorolt ki 1882-ben az Egyesült Államokba, ahol négy évig dolgozott, feltehetőleg Pennsylvániában. Ott megnősült, majd 1886-ban Kanadába vándorolt. Mint elmondja, „a legelső pionír telepek közé tartoztam, akik az Esterház Magyar Kolónián, Kanadában letelepedtek. Ekkor 500 dollárom volt, amit részben magammal hoztam az Egyesült Államokból, részben Magyarországról kaptam.” Figyelemre méltó, hogy Gönczy a kivándorlás után is támogatásban részesült a magyarországi rokonságtól, ami nem volt egyedülálló jelenség. Gönczy huszonnégy éves korában vándorolt ki Abaúj-Torna megyéből, felesége, Fodor Júlia, egyidős volt vele. Ők ama első tizenkét család közé tartoztak, akik az első keserves tél után nem költöztek vissza Pennsylvániába, hanem véglegesen gyökeret eresztettek Esterházán. „Arról most nem akarok beszámolni – írja Gönczy –, hogy milyen nehézségeken mentünk keresztül az első időkben, amikor a kolóniát megalakítottuk . . . most azonban 620 acre földem van, jó föld, amiből már 125 acre művelés alatt van.” A 125 acre föld megművelése, ha számításba vesszük, hogy Gönczy 1886 óta élt már Esterházán, 16 esztendő telt igénybe. Ez hozzávetőlegesen 7–8 acres szűzföld évi megművelését jelentette. Ez rávilágít arra, hogy a munka rendkívüli erőfeszítést igényelt, de arra is, hogy a pionírok hosszú esztendőig nem tudtak piacra termelni, főleg nem tekintélyes mennyiséget. 1902-ben azonban már 1400 bushel búzáról és 1500 bushel rozsról ad hírt Gönczy, továbbá egy konyhakertről, amelyben krumpli és zöldségfélék teremnek a család részére. „Ezen kívül van nekem öt húzó-lovam, három csikóm, negyven tehenem, huszonnégy disznóm és egy csomó szárnyasom. Az elmúlt esztendőben ezer dollár készpénzt kerestem, értékesítve a búzámat, rozsomat, továbbá teheneket és vaját.”²⁴

E nyilatkozatot 1902. július 20-án adta írásba Gönczy Lajos. Utolsó soráiban közli, hogy birtokát minden szükséges géppel felszerelte, ami a földműveléshez szükséges.

Gönczy fia, Péter volt az első magyar gyerek, aki a kanadai kolónián született. A Gönczy házaspárnak 1902-ben már nyolc gyereke volt, az említetten kívül még három fia, az ifjabbik Lajos, valamint Imre és János, továbbá négy lány, Ilona, Irma Evelyn és Júlia. Gönczy nem angolosította el a nevét, sőt gyermekeinek is szinte kivétel nélkül magyar nevet adott. Ez általános jelenség a csoportos településeknél, mivel azokban az asszimilációs igények nem léptek fel olyan erővel, mint az egyéni bevándoroltaknál, különösen nem vidéki környezetben. Az asszimiláció mágneses erejétől azonban a Gönczy család sem volt mentes, mivel magyar nevük és a magyar csoportos településben eltöltött gyermekévek ellenére a nyolc Gönczy gyerekből az egyik egy francia-kanadával házasodott, hárman angol-kanadai párt választottak, egy angol-amerikaival, egy pedig német-amerikaival házasodott. Mindössze két Gönczy gyerek házasodott kanadai-magyarral.²⁵ Így a Gönczy család esetében, már az első generációs kanadai magyarság vizsgálatánál, mintegy 75 százalékos asszimilációs tendenciáról lehet beszélni. A vegyes nemzetiségű házasságok esetében ugyanis igen csekély a valószínűsége annak, hogy a másod-generációs gyermek megőrzi egyik vagy másik nagyszülőjének anyanyelvét. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy ilyen esetekben a gyermekek már iskolás kor előtt a befogadó ország nyelvét sajátítják el a legnagyobb százalékban. Gönczy Lajosnak 1973-ban huszonkilenc unokája volt; közülük húsz él Kanada tartományaiban az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig, a többi az Egyesült Államokban szétszóródva. A második generációs unokák közül egy sem maradt a pionír magyar településen, Esterház-Kaposváron.

Baráth István már negyvenedik esztendejét taposta, amikor elhatározta, hogy kivándorol szülőfalujából, az Abaúj megyei Garadnáról az Egyesült Államokba. Ő is, mint anyni társa, a múlt század végén a pennsylvániai szénbányákban dolgozott kilenc esztendeig, majd 1888. július 16-án megérkezett a kanadai Esterház kolóniára „minden pénz nélkül”. „Találtam munkát – közli Baráth –, és az első keresetemből befizettem a 12 dolláros folyamodványi díjat, aminek alapján megkaptam a 160 acre jó földemet.”²⁶ Mint ismeretes, John A. Macdonald konzervatív kormánya ingyen földet

²⁴CNA The Hungarian Colony of Esterhaz, 33. – Egy bushel = 36,35 liter, azaz egy véka.

²⁵Saskatchewan Provincial Archives, Regina. (A továbbiakban: SPA) F. 72. (Id. Gönczy Lajos levele Lethbridgeből W. B. Gönczynek Esterházra, 1973. dec. 10.)

²⁶CNA The Hungarian Colony of Esterhaz, 25. Más források (pl. uo. Microfilm C-7311, Immigrant Arrivals in Western Canada, RG 76. Vol. 154., F. 382256 stb.) 10 dollár folyamodványi díjat említenek.

juttatott az észak-nyugati szűzföldeken az új bevándorlóknak; Wilfrid Laurier liberális kormánya 1896 és 1911 között még nagyobb energiával folytatta ezt a juttatásos politikát.

Akárcsak Gönczy, Baráth is ecseteli a kezdeti nehézségeket, de 1902-ben már megelégedetten írja: „... 70 acres föld van művelés alatt és a múlt évben 900 bushel búzát, 500 bushel rozsot és 140 bushel kukoricát tudtam betakarítani.”²⁷ Tizennégy esztendő munkája tehát mindössze 70 acre föld megművelését eredményezte, ami évi 5 acre átlagot jelent, s így ő sem tudott jelentősebb mennyiséget piacra termelni. Baráthnak nyolc húzó lova, tizenöt tehene és számos disznója, rengeteg baromfija volt. Elégedetten állapította meg, hogy nincs hiánya semmiféle mezőgazdasági szer-
számban, eszközben.

A nyilatkozat stílusa, szerkezete nemcsak Gönczyéhez hasonlatos, de a többi telepeséhez is. Feltehető, hogy a fogalmazványok szerkesztésében Esterházy személyesen vagy megbízottjai útján segítkezett és a telepes házában tartózkodtak mindaddig, amíg az írásbeli összefoglaló elkészült. Igen valószínű, hogy Esterházyék előzetesen kérdéseket állítottak össze, ezek alapján készültek az írásos nyilatkozatok, mivel felépítésük meglehetősen azonos képet mutat.

Amikor Baráth az Egyesült Államokból átvándorolt Kanadába, az Esterházy telepen megismerkedett egy özvegyasszonnyal, akinek ugyancsak magyar férje volt, de baleset következtében meghalt, amikor a Canadian Pacific Vasúttársaság alkalmi munkáján dolgozott. Így Baráth az özvegygel négy gyereket is magához vett, továbbá fejleszteni kezdte az asszonyra maradt, ugyancsak ingyen kiutalt 160 acre-t is.²⁸

Baráth István kétségtelenül köztisztelőben álló személy lehetett, mivel 1891-ben a kaposvári postahivatal postamesterévé nevezték ki, vagyis már három esztendővel Kanadába érkezése után. Ez csakis úgy volt lehetséges, hogy még az esztendőben, 1891-ben, felvette a kanadai állampolgárságot, amihez természetesen bizonyosságot kellett adnia az állampolgársági bíróság előtt az angol vagy francia nyelv alapos ismeretéről.²⁹ J. Hawkes történész látogatást tett a kolónián 1889-ben és erre így emlékezik vissza: „... Stephen Baratt (nyilvánvalóan Baráth István – A. F.) egyike a legkiválóbb, legudvariasabb magyaroknak, akivel valaha is találkoztam.” Elidőzött Baráthék házában, ahol leányuk valamiféle „félbarbár hegyi muzsikával” nyűgözte le.³⁰ Valószínű, hogy a magyar népzene motívumai tűntek egzotikusaknak Hawkes számára.

Figyelemre méltó Hawkes ama megállapítása, amely a fiatalok nyelvtudására vonatkozott és feltehető, hogy nemcsak Baráthék családjára volt jellemző. Baráthék házában, mint elmondja, „találkoztam egy fiatal asszonnyal, aki István lánya volt. Ő nem beszélt angolul, én nem tudtam magyarul; így tehát holtpontra jutottunk.”³¹ Valószínű, hogy sem Baráth felesége, sem annak első házasságából származó gyermekei nem tudtak angolul. A múlt század utolsó évtizedeiben Kanádnak még semmiféle stratégiája nem volt arra, hogy az új bevándorlókkal megismertesse az ország nyelvét. A nyelvtanulás különösen nagy nehézségbe ütközött a csoportos településeken.

A magyar telepesek közül munkájával, szorgalmával, tehetségével kétségtelenül kiemelkedett Baráth István, akinek postamesteri pozíciója nemcsak megkülönböztetett státust jelentett számára, hanem az ún. „posta napokon”, amikor a postahivatal a telepesek központi gyülekezőhelye volt, valószínűleg tanácsadóként is jelentős szerepet játszott a magyarok körében.

Hivatali munkája mellett mindkét birtokát sikeresen kezelte. Erről ad hírt 1908-ban a Kanadai Magyarság c. lap október 16-i száma: „Idősebb Barát István postamester (Kaposvár) 18 első és második díjat nyert a szeptember 30-án Stockholmban (Saskatchewan tartomány) megrendezett mezőgazdasági kiállításon.” Stockholm ugyancsak erősen magyar jellegű település volt, ahol 1901

²⁷ CNA The Hungarian Colony of Esterhaz, 25.

²⁸ Uo. DI 199595–RG15 B–1a, 104 v. F. 90895/2. (Rufus Stephenson települési biztos beszámolója, Ottawa, 188/9. febr. 20.)

²⁹ SPA Saskatoon, Homestead File, DI 249978.

³⁰ J. Hawkes: The Story of Saskatchewan and Its People. Chicago–Regina, 1924. 3. k. 127, 129.

³¹ Hawkes, 129; R. England: The Central European Immigrant in Canada. Toronto, 1939. 74–75. szerint egy 1922–1933 között végzett felmérés kimutatta, hogy a magyar nők 70 százaléka a település után 18 évvel nem beszélt angolul.

óta minden esztendőben megrendezték a három napig tartó kiállítást. Erre a szomszéd falvakból is, mintegy ötven kilométeres körzetből, elhozták a farmerek termésük, állatállományuk legszebb példányait, díjazást remélve.^{3 2}

Lengyel József, az Abaúj-Torna megyei Felső-Mérából emigrált 1883-ban a pennsylvániai bányavidékre. 1902. július 20-i nyilatkozatában elmondja, hogy a bérletörő emigránsokat a szervezettebb munkások kiközösítették. Az új bevándorlók, akiket legtöbb esetben a bérfeszültségek levezetésére alkalmaztak a bányatulajdonosok, csak ideig-óráig álltak alkalmazásban; amint a bérek kiegyenlítődték, őket elbocsájtották. Lengyel a munkanélküliség mellett családi gondokkal is küzdött. Egyetlen fia a feketehimlő járvány idején súlyosan megbetegedett. Lengyel nem hagyta, hogy egyetlen gyermekét a járvány-házba hurcolják, hanem feleségével együtt vállalta, hogy mindhármut a bányavidéktől távol eső pusztán egy viskóban helyezték karanténba. Fia felgyógyulása után – írja Lengyel –, „elhatároztam, hogy több honfitársammal együtt, akik már hosszabb ideje készülődtek, én is Kanadába megyek. Azonban nem volt elegendő pénzem az útiköltséghez, így én is folyamodtam a felárú jegyért, amit kiutaltak azoknak, akik a kanadai magyar kolóniára szándékoztak települni.” Lengyel mindössze három évet töltött az Egyesült Államokban s harmincöt éves, amikor megérkezik Kanadába. A három esztendő nem volt elegendő arra, hogy a három tagú család útiköltségét megtakaríthassa. Amikor a Canadian Pacific Vasúttársaság segítségével megérkezik Whitewoodra, így számol be a fogadtatásról: „... . ötszáz dollár előleget kaptam természetben, mint például ökröt, teheneket, szekereket, mezőgazdasági szerszámokat, puskákat, élelmet és egyebeket.” Visszafizetés ellenében házépítésre is kaptak segítséget s addig, amíg házuk felépült, sátrakat, tűzhelyeket, főzőedényeket bocsátottak rendelkezésükre.^{3 3}

1888-ban a kolóniát ellenőrző bevándorlási tisztviselő azt állapítja meg, hogy Lengyel „egyike a legsikeresebb farmeroknak a kolónián”. Megemlíti azt is, hogy „Lengyelné nyerte az első díjat a kenyérsütésben.”^{3 4}

A bevándorlási ügynököknek és a bevándorlási tisztviselőknek egyik feladatuk volt, hogy elősegítsék a települések közötti termelési vetélkedést, segítséget nyújtsanak az ősi mezőgazdasági kiállítás megszervezésében. Ez utóbbit általában szeptember első hetében rendezték és sok tekintetben hasonlítottak a magyarországi búcsúkra, a fiatalok azokon való szórakozására.

Az Esterház-Kaposvár Kiállításon (Fair) nemcsak a legtöbb tejet adó tehének, a legerősebb búzakaralászok, a legszebb rozsok, kukoricák, paprikák, paradicsomok kaptak első, azaz piros, második, azaz fehér, harmadik, azaz zöld szalag díjat, hanem a legízletesebbre sikerült kenyerek, rétesek, aprósütemények és megannyi más konyharemek is. A szeptemberi kiállításon „árverezték el” az eladásra szánt állatokat. Az árverés vezetője Whitewoodról érkezett, a telepes gazdák közül három-négy segítette őt. Nekik az volt a fő feladatuk, hogy figyeljék a „fejbólintásokat” és serkentsék a már csüggedő vevő-jelölteket. Az árverések a kiállítások fénypontjai voltak, azokon a telepesek nagy számban jelentek meg, gratulációkkal halmozva el a díjnyerteseket.

Lengyel József 1902-ben már 320 acre tulajdonosa volt, ebből 135 acre állt művelés alatt. A szűzföld kiutalásától számított tizenegy esztendő folyamán Lengyel 9,6 acre földet művelt meg évi átlagban, amivel mind Gönczy, mind Baráth teljesítményét felülmúlta. „Az elmúlt esztendőben – írta – 1500 bushel búzát és 500 bushel rozsot takarítottam be és volt elegendő konyhakerti veteményem meg burgonyám a család részére.” Nyilatkozta végén Lengyel is említést tett arról, hogy rendelkezik a szükséges felszerelésekkel, továbbá van négy húzó lóva, egy csikója, hét tehené, huszonhárom disznaja és rengeteg szárnyasa.^{3 5}

Az első telepesekkel nemcsak magyarok, hanem szlovákok is érkeztek. Köztük volt Hanics György, aki a Sáros megyei Szekcső járásbeli Sibából vándorolt ki az Egyesült Államokba 1883-ban, tizenhét éves korában. Az első években a pennsylvániai Hazelton bányavidéken dolgozott, de két évvel később, 1885-ben már Kanadában találjuk, a Canadian Pacific Vasúttársaság alkalmi munkása a téli hónapokban. Hanics azzal a 95 családot számláló szlovák csoporttal érkezett 1885 augusztus 26-án az északnyugati területekre, amelyet Esterházy megbízottja, Zboray Tivadar

^{3 2} SPA Local Histories. Santha kéziratok, Esterhazy file 316. V, 2–3.

^{3 3} CNA The Hungarian Colony of Esterhazy, 29.

^{3 4} Uo. Sessional Papers, No. 4. 1888. 176–177.

^{3 5} Uo. The Hungarian Colony of Esterhazy, 29.

vezetett Whitewoodra, a központi gyűjtőállomásra. A következő évben Hanics „újonnan átvándorolt magyar telepesekhez csatlakozott és ő is Esterház kolónián utaltatott ki földet magának. Hanics folyékonyan beszélt magyarul, mint azt 1972-ben Barilla János elmondta, aki nyolcvannyel éves kora ellenére megbízható memóriával rendelkezett.”³⁶

Hanics rendkívül elégedett, csaknem öntelt képet fest kanadai sikereiről. Amikor, mint mondja, megérkezett Kanadába, „nem volt másom, mint tíz dollár. Jelenleg 296 acre kitűnő földem van, amelyből 195 acre művelés alatt áll. Az elmúlt esztendőben 2100 bushel búzát, 530 bushel zabot, 115 bushel rozst és 500 bushel burgonyát takarítottam be.”³⁷

Figyelemre méltó, hogy Gönczy, Baráth és Lengyel – megművelt földjükhez viszonyítva – hasonló mennyiségű búzáról számolnak be. Gönczy 11,2 bushel, Baráth 12,9 bushel, Lengyel 11,1 bushel termést ért el acre-nként, Hanics viszont csupán 7,1-et. Ezzel szemben ő az első, aki tekintélyes mennyiségű zab- és burgonyatermésről tesz említést.

Hanics is beszámol állatállományáról (öt húzó ló, csikó, harminckét tehén, számos disznó, baromfi) s mindazokról a „szükséges dolgokról, amik a ház körül kellenek”. Kitűnik azonban azzal, hogy elsőként tesz említést arról a haszonról, amit árutermelőként, piaci eladásból szerzett: „múlt évben 130 dollár tiszta hasznom volt a tejtermékekből, amit készpénzért a sajt- és vajgyárnak adtam el.” A szükséges mezőgazdasági felszerelésekből, szerszámokból nemcsak a kívánatos, de még fölös mértékben van készlete, adóssága nincs, sőt „... Isten segítségével lehetővé vált, hogy hintóm is legyen, amit családum és én élvezünk és, ha visszaemlékezem ifjúságomra, ilyen egy átlagos falusi földműves nem tudott felmutatni a jó öreg szülőházában.”³⁸

Hanics 1902. július 18-án mondta tolba Kaposváron a nyilatkozatot s feltehető, hogy az ismeretlen íródcák, esetleg maga Esterházy tette kissé büszkélkedővé a dokumentumot, talán Hanics tudta nélkül is.

Kruppa József a Szabolcs megyei Örmezőn született 1870-ben, s tizennyolc éves korában vándorolt ki az Újvilágba. Ő azonban nem az Egyesült Államokba, hanem egyenesen Kanadába ment, közvetlenül az északnyugati szűzföldekre. Kruppa nőlen fiatalbembként számol be sorsáról. Elmondja, „egy cent” nélkül érkezett Kanadába, s valamelyik útítársától kellett kölcsönt kérnie. Megérkezése után először napszámos munkát vállalt. Munka rengeteg volt, mert a cséplés ideje következett, s mivel a gépekhez is konyított, igen megbecsülték. Rövidesen szinte nélkülözhetlenné vált, amikor a masinákat kellett javítani, olykor-olykor alkatrészeket pótolni. A következő évben már mint gépészt alkalmazták őt a telepesek.

1894-ben Kruppa egy iskolázott francia-kanadai lányt, a kolónia francia tanárnőjének lányát vette feleségül. „Nagy örömmel jelenthetem ki – írja Kruppa –, hogy az én kedves kis feleségem nemcsak, hogy kitűnően elsajátította a mi szeretett anyanyelvünket, de viselkedésében is példamutató magyar hölgy lett.”³⁹ Kruppa házassága elütött a kolónia szokásaitól annyiban, hogy nem magyar nemzetiségű feleséget választott. A kolónia asszimilációs hatása viszont a francia menyecskére éppúgy érvényesült, mint a már említett francia származású Agapite Page atyára, valamint a másik római katolikus papra, a német eredetű F. Woodcutter-re.⁴⁰

Kruppa életútja annyiban is eltért a kolónián megszokottól, hogy ő ingyen földet csak házasságkötése után igényelt. 1902-ben 320 acre föld van a birtokában; ebből az igényléstől számított hat esztendő során 72 acre-t művelt meg, 1901-ben 984 bushel búzát, 115 bushel zabot aratott és felesége olyan nagy mennyiségű konyhakerti terményt, tojást tudott eladni a piacon, hogy azon 75 dollár tiszta haszna maradt.⁴¹

Nem elégedett meg azonban pusztán a földműveléssel: „vettem 2400 dollárért – írja – egy gőzhajtású cséplőgépet, amellyel járom a magyar kolónia farmjait, ennek eredményeképpen a múlt

³⁶ SPA Local Histories, Oral Documentation, F. 71–2.

³⁷ CNA The Hungarian Colony of Esterhaz, 37.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo. 54.

⁴⁰ Uo. és *Ruzsa*, 88–89. Megtanult magyarul a belga származású J. Pirot is, aki 1904–1913 között volt a magyar kolónia róm. kat. papja. E papok az egyházi szertartásokat is magyarul végezték.

⁴¹ CNA The Hungarian Colony of Esterhaz, 54.

esztendőben a következő cséplési munkákat végeztem: 52 000 bushel búza, 17 000 bushel zab, továbbá kukoricát, rozstot és árpát csépeltem . . . mindezekből a munkákból 2330 dollárt kerestem. Azonban figyelembe kell venni, hogy tizenegy munkásnak adtam ebből fizetést, valamint a farmerek közül is tizenheten segítettek egyes munkák elvégzésében.”⁴²

Kruppa József, mint azt eredményei is mutatják, kétségtelenül nagyon szorgalmas, tehetséges ember volt; a gépek szeretete és szakértelme nemcsak megbecsülést szerzett számára, de kétlaki farmert formált belőle, aki megosztotta idejét gépei és a mezőgazdasági munkák között. Haszna és bevétele is ennek megfelelő. 1909-ben már két cséplőgéppel látja el a környező szlovák, cseh és magyar települések cséplési munkáit, sőt, angol farmerek is felkeresik különböző gépjavítási munkákkal.⁴³ Üzletfelei azonban elsősorban a kelet-európai bevándoroltak, akik könnyebben boldogultak az anyanyelvüket beszélő Kruppával.

Ez időben Kruppa már üzleti vállalkozásba is kezd. Kapát, kaszát, fűvágót, szekercet, cséplőgépet, kismotorokat, vasszerszámokat árul két helyen is, fő üzletében Esterház-Kaposvár kolónián és fióküzletében, Touchwood Hills településen, Saskatchewan tartományban.⁴⁴

Kruppa pályája eltér az átlagos magyar bevándorlótól és már az amerikai ideált, a „self made man”-t mutatja fel a „korlátlan lehetőségek hazájában”. A lehetőségek valóban tágabbak voltak, mint az óhazában. A kanadai földművelésügyi minisztérium, majd 1892 után a belügyminisztérium, amelynek hatáskörébe tartoztak az északnyugati területek telepei is, nem kívánta a szakképzettség iratokkal történő igazolását, 1905-ig az üzletalapításhoz engedély sem volt szükséges Esterház-Kaposvár területén. Nagyjából hasonló maradt a helyzet akkor is, amikor Laurier miniszterelnök kormánya, a sikeres telepítések nyomán, az északnyugati területek egy részéből 1905-ben két újabb tartományt (Alberta, Saskatchewan) alakított. Az új tartományi kormány sem követelte a szakképzettség igazolását, viszont a kötelezően bevezetett üzletalapítási engedélyt minden igénylőnek rövid idő után és illeték lefizetése nélkül megadták.⁴⁵

Noha Kruppa üzleti tevékenysége nem volt általános a magyar kolónián, egyedülállónak sem minősíthető. Pinke Imre, aki 1895-ben harmincöt éves korában érkezett a Fejér megyei Bodajkról, egy 1885. július 10-i földellenőri jelentés szerint viszonylag „gyenge földet . . . vízeséssel és bozótokkal teli területet” kapott, de már az első négy esztendőben 50 acre-t megművelt.⁴⁶ Megérkezése után három évvel már volt 30 tehene, 8 lova. Feltűnő kezdeti sikereit nagymértékben magyarázza, hogy Pinke 500 dollár alaptőkével kezdett hozzá a földműveléshez. Ez mindenképpen megkülönböztette őt a bevándorlók tömegétől, mivel azok túlnyomólag pénztelenül vagy adóssággal kezdték új életüket. Úgy látszik, az 1899 és 1902 közötti évek különösen sikeresek lehettek számára, mert állatállománya jelentős mértékben szaporodott. (Whitewoodi nyilatkozatában 85 tehénről, 15 lóról, 13 disznóról, kb. 160 libáról, kacsaról és egyéb baromfőről tesz említést.)⁴⁷

Pinke – ellentétben a földellenőr minősítésével – nemcsak a földjét tartja kitűnőnek („... Magyarország földjének kivételével, ez a föld kiválóbb, mint bármely más, amit valaha is láttam”), de Észak-Nyugat Kanada téli és nyári klímáját is egészségesnek és élvezhetőnek nevezi.⁴⁸ figyelmén kívül hagyja a rövid és forró saskatchewanai nyarat, a korai telet, a januári ötven fokos hidegeket, a Chinook szelet, amely egyes téli napokon órák alatt 20 C fokkal képes felmelegíteni a hőmérsékletet. 1902-ben 5000 dollárra értékeli vagyonát, ami azt jelenti, hogy hét esztendő alatt megtízszerezte eredeti tőkéjét: „... évi jövedelemem – mondja – 2200 dollár, ami magában foglalja a marhakereskedésből eredő keresetemet is.”⁴⁹ Pinke ugyanis a földművelést ezzel egészítette ki.

⁴²Uo. Vö. Izsák Gyula visszaemlékezése. In: *Kálmán Dóka: Golden Jubilee of Bekevar, 1900–1950. Local History, 1950. H. n.*

⁴³Kanadai Magyar Újság, 1908. febr. 9.

⁴⁴Uo. 1909. szept. 23.

⁴⁵O. D. Skelton: *General Economic History of the Dominion, 1867–1912. Toronto, 1914. 371.*

⁴⁶SPA Homestead Files, Saskatoon, DI 97979.

⁴⁷CNA The Hungarian Colony of Esterház, 59.

⁴⁸Uo.

⁴⁹Uo.

Az új bevándorlók, akik a századforduló tájától érkeztek Esterház-Kaposvárra, szinte mind összekötetésbe kerültek Pinkével. Először tanácsokkal, információkkal látta el őket s mivel kemény szorgalommal aránylag gyorsan elsajátította az angol nyelvet, hivatalos ügyeik intézésében, iratok készítésében is segítségükre volt. Ez utóbbiakat természetesen honorálták, de fontosabb volt, hogy az így kialakult kapcsolatok azután üzleti kapcsolatokká is váltak.

Más módon, mint Kruppa, de Pinke is eltért a csoportos településekre jellemző magatartástól. Az első adandó alkalommal felvette a kanadai állampolgárságot, gyakorta használta neve angolsított változatát (a Pinke név helyett Pinkie), sőt, keresztnévét is James-re változtatta, holott az Imre névnek tulajdonképpen az angol Emery felelt volna meg. A gyors asszimilációs tendencia abban is megmutatkozik nála, hogy angol-kanadai és francia-kanadai telepésekkel, valamint kormánytisztviselőkkel teremt kapcsolatot, utóbbiakhoz, úgy tűnik, baráti szálak is fűzik.⁵⁰

A Kanadai Magyar Újságban 1925-ben Izsák Gyula békevári történetíró így emlékezik vissza Pinkére: „1900 körül Pinke Imre a magyarok irányító lelke és védője volt. Mivel farmja Whitewood közelében volt, nagyon sok bevándorlót segített tanáccsal.”⁵¹

Ez időben Pinke már rendszeresen foglalkozott bevándorlók toborzásával is. Esetenként leveleket írt Magyarországra azokra a címekre, amelyeket az új bevándorlóktól szerzett meg; a még habozókat kivándorlásra buzdította. Mindezt nem egyéni érdek nélkül tette. Háza a whitewoodi vasútállomás közelében állt, ott, ahová az új telepések érkeztek, Pinke pontosan értesült az új csoportok érkezéséről. Kint várta őket az állomáson, majd házához vitte az új telepéseket, ahol felesége igazi magyaros vendégszeretettel vette körül őket, étellel, itallal kínálva a hosszú úttól megfáradtakat. Ezután már könnyű volt rátérni az üzletre, marhát, lovat, tehenet eladni a bevándorlók-nak, mielőtt még módjuk lett volna információt szerezni az általános árfolyamokról.⁵²

De nemcsak Magyarországról, hanem az Egyesült Államokból is toborzott be- és átvándorlókat, akárcsak Esterházy. Az ötvenkét éves Varga János 1902-ben akkor határozta el, hogy a kanadai Esterházára költözik, amikor olvasta Pinke hirdetését a pennsylvaniai magyar újságban.⁵³ 1903-ban a winnipeg-i Bevándorlási Hivatal hivatalos, jóllehet ideiglenes tolmácsként alkalmazta Pinkét. Ez a tisztség módfelett emelhette Pinke tekintélyét a kolónián. Erre, valamint felszaporodott tolmácsi, fordítói feladataira utal, hogy összekötetései révén elérte, hogy 1908-ban békebíró-nak (Justice of Peace) nevezzék ki.⁵⁴ A békebírónak felhatalmazása volt arra, hogy a közjegyzőhöz hasonlóan eskü alatt tett vallomásokot, valamint okmányokat hitelesítsen. Egy esztendő múltán a Bevándorlási Hivatal más hivatalos telepítési ügynöknek nevezte ki. De megbízták azzal is, mint arról a whitewoodi Herald 1904. április 15-én beszámolt, hogy földet válasszon ki a telepéseknek: „Mr. Pinke, aki most, mint bevándorlási ügynök áll alkalmazásban, hétfőn reggel visszatért Nyugat-ról, ahol az elmúlt három hetet töltötte, hogy megfelelő földeket szemeljen ki az új bevándorlók-nak.”

Babiják János 1890-ben érkezett Esterház-Kaposvárra a Szabolcs megyei Órmezőről, abból a kis, 587 telket számláló faluból, ahonnan mintegy hat család vándorolt még ki a kolóniára. Babiják harminchét esztendő volt, amikor feleségével, Lakatos Júliával, pénztelenül, írástudatlanul elhatározta magát a kivándorlásra. „... egy centünk sem volt, amikor megérkeztünk – mondta el Babiják –, most azonban, 1902-ben, 320 acre földem van, amiből már 120 acre-t meg is műveltem . . . 1000 káposztafaj van a konyhakertemben, . . . öt lovam, tizennégy szarvasmarhám van, két csikóm és tizenöt disznóm . . . ebben az évben épült fel a 43 méter hosszú és 16 méter széles istálló, . . . a nélkül, hogy adósságba vertem volna magam.” Az 1901-es betakarítás eredményéről szólva 1404 bushel búzáról tesz említést, míg Forslund, a Canadian Pacific Vasúttársaság megbízottja, kimutatásában csak 1042 bushelt említ. Babiják, aki az óhazában teljesen földtelen és vagyontalan volt. büszkén említi, hogy házát cseréppel fedték, pincéje terméskoból épült, megvan minden szükséges szer-

⁵⁰ SPA Homestead Files, Saskatoon, DI 97979. (N. A. Lamont whitewoodi telepítési tisztviselő levele A. J. Fraserhez, az állami földek ügynökéhez, Regina, 1899. júl. 14.)

⁵¹ Kanadai Magyar Újság, 1925. júl. 19.-21.

⁵² Uo. 1950. jan. 24.

⁵³ SPA Local Histories, Oral Documentations, F. 71-7.

⁵⁴ Kanadai Magyarság, 1908. júl. 3. 1909. jún. 4.

száma, felszerelése. A család gyarapodásában bizonyosan szerepet játszott hat fia és két lánya munkája, segítsége.⁵⁵

Szláv neve ellenére Babiják csak magyarul tudott, magyarnak érezte és vallotta magát, mint azt 1973-ban fia, Babiják József elmondta, aki nem hagyta el a kolóniát, hanem apjával együtt dolgozott annak 1936-ban bekövetkezett haláláig.⁵⁶

Az első pionír telepesek főleg Abaúj-Torna, Szabolcs és Fejér megyéből vándoroltak ki, de voltak közöttük Bereg és Sáros megyéből, Váralja, Bodajk, Korlát, Felsőméra, Felsőnovaj, Garadna, Őrmező, Siba, Tornospálca, Jánok, Pusztaradvány, Vizsoly községekből érkezők is.

A legelső telepesek közé tartozott még idősebb Bernát Mihály, aki hatvankét esztendő korában került – valószínűleg az Egyesült Államokon keresztül – Esterház-Kaposvár kolóniára, 1888-ban. Bernát éppúgy nem szerepel Esterházy propaganda pamfletjében, mint még további hat telepes sem. Magyarázatul két körülmény kínálkozik: vagy nem akartak nyilatkozni, vagy életútjuk nem volt alkalmas arra, hogy újabb bevándorlókat csábítson Észak-Nyugat Kanadába. Az említetlenül hagyottak közé tartozik Barilla Pál is, aki a Zemplén megyei Szerencsről vándorolt ki az Egyesült Államokba 1884-ben, majd három esztendő múltán visszatért Magyarországra, és egy kis földet vásárolt magának Mezőzomboron. 1893-ban azonban ismét visszatért az Egyesült Államokba, ahonnan 1895-ben végleg áttelepült Esterház-Kaposvárra.⁵⁷ Nem érdemelte ki a pamfletben való szereplést Hornyák János sem, aki az Abaúj-Torna megyei Vilmányból vándorolt ki az Egyesült Államokba és 1886-ban az első csoporttal érkezett a kolóniára, akárcsak falubelije, Laczkó János. Laczkó az első kemény tél után, 1887 tavaszán, elhagyta a kolóniát és Fort William-be (Ontario tartomány) költözött. Valószínűnek látszik, hogy ő volt az első magyar azon a területen, a Thunder Bay vidékén. Tíz esztendő múltán, 1897-ben, ismeretlen okok miatt, visszaköltözött a kolóniára, visszavásárolta a Canadian Pacific Vasúttársaságtól ugyanazt a földet, amelyen előzőleg rövid ideig gazdálkodott.⁵⁸

Nem kért nyilatkozatot Esterházy Petrik Jánostól sem, aki a Szabolcs megyei Őrmezőről érkezett 1886-ban és 1902-ben, Esterházy látogatásakor, az apjától örökölt földjén gazdálkodott.⁵⁹ Pilcsak János szintén a Szabolcs megyei Őrmezőről vándorolt ki, s ő volt a kolónia legidősebb tagja. Hatvankilenc éves korában vette fel a kanadai állampolgárságot, hetvenöt éves volt, amikor Esterházy meglátogatta a települést. Valószínűleg egy-két évvel ezután visszatért Magyarországra, mert nem tudott igazán gyökeret verni s mert otthon akart meghalni.⁶⁰

Az első Esterház-Kaposvár kolónián, mint az adatok mutatják, nemcsak magyarok, hanem szlovákok is éltek. Gellner és Smerek kimutatása szerint arányuk fele-fele volt. Az első telepesek emlékére állított emlékművön is több szlovák név szerepel (Horniak, Sykora, Smerkovsky, Krupa, Lackó stb.).⁶¹

Esterházy legelső áttelepítési akciója már egy esztendővel a magyarok áthozatala előtt, 1885-ben kezdődött, amikor a kelet-pennsylvániai szénbányákból nagyobb számban bocsátották el a munkásokat. 1885. július 30-án Esterházy harmincnyelc bányászcsaládot vagonírozott be a pennsylvániai Hazeltonban. Torontón és Winnipegen át utaztak Nyugat-Manitobába, a Mennendosa körzetbe. Ezek a családok szinte kivétel nélkül mind szlovákok voltak (Rosol, Zinca, Kolesar, Dolejcik, Simon, Vazil, Kasperik, Cizmar). Ezt a csoportot Esterházy egyik embere, Dóry György hozta át a határon, majd a Canadian Pacific Vasúttársaság alkalmazta az új mellékvonalak építésénél és a már kiépült fővonalak karbantartásánál. A munka rendkívül nehéz volt az iszonyatos 1885-ös tél folyamán. Ezt örököltette meg egy korabeli dal, kifejezve az óhaza utáni vágyódást is.⁶²

⁵⁵ CNA The Hungarian Colony of Esterhaz, 41. SPA Local Histories, HF DI 557–140.

⁵⁶ SPA Local Histories, HF DI 343–768.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo. HF DI 309–400. A visszavásárlás 1897 májusában történt.

⁵⁹ Uo. HF DI 454–240 és Oral Documentations, F. 71–2.

⁶⁰ Kanadai Magyar Újság, 1949. márc. 17. Pilcsak Jánost bátyja, id. Pilcsak István vitette ki Kanadába 1890-ben.

⁶¹ John Gellner–John Smerek: The Czechs and Slovaks in Canada. Toronto, 1968. 62, 64.

⁶² Uo. 62; Watson Kirkconnel: The Flying Bull and Other Tales. Toronto, 1966. 107. – Szabad fordításban The Bus Driver's Tale of the Magyar Violinist részlete így hangzik: „Ahogy a

1886 tavaszán azután minden családnak kiutaltak 160–160 acre szűzföldet s ez a település a Hun Völgy nevet kapta, valószínűleg Esterházy vagy Döry kezdeményezésére. Kérdéses, mit takar a „hun” elnevezés. Lehetséges, hogy az angol „Hungarian” szót rövidíti, amivel a magyar ügynökök szervezték a kanadai telepeseket: az is lehetséges, hogy a „Hun Völgy” elnevezéssel valamiféle történelmi kapcsolatot kívántak kifejezni; de az sem zárható ki, hogy a pennsylvaniai bányavidékeken elterjedt és egyáltalán nem hízelgő „Hunkey” megszólítást takarta, amit általában használtak minden kelet-európai bevándorlóval kapcsolatban.

Maguk a Bevándorlási Hivatal tisztviselői is igen gyakran egyszerűen csak hunoknak szólították őket, mint pl. W.C.B. Graham, winnipogi állami földügynök 1887-es jelentésében olvasható: „Különböző európai telepesek alakítottak a környéken kolóniákat. Ezekben a kolóniákon németek, oroszok, izlandiak, skandinávok és hunok élnek, láthatólag elégedetten a helyvel... mindegyikük szorgalmas, keményen dolgozik, kétség nem fér ahhoz, hogy munkájukat siker fogja koronázni.”³

A Hun Völgy-i telepítés sikerében nagy szerepe volt Döry Györgynek, aki kiváló szervező, kitűnő mezőgazdasági szakember és született vezető volt. Ő volt a bevándorlók tolmácsa ügyes-bajos dolgaikban, ő tanította a férfiakat angolra.⁴

A szűzföldeken „vegyes társaság alakult ki a magyarokból, szlovákokból, ruténokból, csehek-ből és délszlávokból”. Az együttélés azonban nem volt békés. A különböző, köztük a nemzetiségi ellentétek is, számos konfliktus forrásává váltak: „a hunoknak és slavish-oknak (szlávoknak) volt egy rémes szokásuk, hogy hosszú pengéjű késekkel verekedtek egymással.”⁵

Valószínű, hogy a Hun Völgy-i vállalkozás és annak sikere növelte Esterházy tekintélyét a kanadai bevándorlási hatóságok előtt, és amikor mintegy 3000 család áttelepítésének tervével jelentkezett, az előkelő nemesi nevet viselő magyar urat előzékenyen fogadták. A több ezer családból azonban Esterházy 1886-ban csak harmincötöt tudott verbuválni, akiket a Qu'Apelle folyótól északra elterülő szűzföldekre, Manitobába vezetett a pennsylvaniai szénbányavidékről.

---

hetek múltak, megértettem/, hogy minden embernek e munkahelyen/ magyar, ukrán, skót vagy lengyel/, volt valami mély látomása/, ami éltette.../ és mindegyik mögött ott rejtőzött/ valami tragikus ok/, ami elkergette szülőfalujából/ a világnak e nyomorúságos sarkába.”

³ Gellner–Smerek, 63.

⁴ Uo.

⁵ Hedges, 173.